

*Maja Žitinski**

Journalism as an Industry versus Journalism as a Profession

Summary

The paper investigates why ethics becomes topical at the point when two-sided realities in journalism rather contradict than complement each other. In a market economy journalism is a job or an industry and therefore it is subordinated to pressures of work. This anti-intellectualism and anti-professionalism is rooted in the idea of journalistic independence. Yet, if independence were confused with neutrality, various publicity-seekers and lobbyists who do not want to focus on what is real, but want their slant on each story, will do harm and cause many of journalism's contemporary problems. But journalism is also a profession and therefore it requires the same level of professionalism, as all other professions do in their quest for legitimacy. Ethical journalism serves the public interest by its daily search for truth about events, positions, and powers that affect our lives mostly. It seeks for the information that has most value to ordinary people who are required to make sound judgments both, of what is for their individual good, and what is for the common good. If the media could have made a clear distinction between the public interest and what the public is interested in, and develop a system for testing reliability of journalistic interpretation, it would fulfill the democratic function and prove that there is a purpose in journalism, other than profit.

Key words: industrial journalism, ethical journalism, public interest obligations, human rights, democracy

* Author has a PhD and she is full time professor at the University of Dubrovnik

*Maja Žitinski**

Novinarstvo kao industrija nasuprot novinarstvu kao profesiji

Sažetak

Rad istražuje zbog čega etika postaje toliko važna u trenutku kad dvije strane iste novinarske realnosti međusobno postanu suprotstavljene više nego što su jedna drugoj komplementarne. U tržišnome gospodarstvu novinarstvo je posao ili industrija i zbog toga je podložno pritiscima posla. Takav anti-intelektualizam i anti-profesionalizam korijeni se u ideji novinarske neovisnosti. Ako se pritom neovisnost pobrka s neutralnošću, različiti tragači za publicitetom i lobisti koji se ne žele usredotočiti na ono što je realno, nego žele samo voditi glavnu riječ, škodit će, te izazvati mnoge od suvremenih problema u novinarstvu. No budući da je novinarstvo također i profesija, ono zahtijeva istu razinu profesionalizma koja je potrebna svim ostalim profesijama da se legitimiraju. Etičko novinarstvo služi interesu javnosti tako što stalno istražuje istinu o događajima, te o položaju i moći onih koji najviše utječu na naše živote. Ono traga za informacijama koje će običnim ljudima biti jako vrijedne jer se od običnih ljudi očekuje donositi zdrave prosudbe i o onome što je za njihovo osobno dobro i o onome što je za opće dobro. Kad bi mediji bili u stanju napraviti jasnu razliku između javnoga interesa i onoga za što je javnost zainteresirana, te kad bi razviti sustav testiranja pouzdanosti novinarske interpretacije tada bi novinarstvo ispunilo svoju demokratsku funkciju i pokazalo kako u novinarstvu postoji svrha, različita od profita.

Ključne riječi: industrijsko novinarstvo, etično novinarstvo, dužnosti prema javnome interesu, ljudska prava, demokracija

* Autorica je doktorica znanosti i redovita profesorica Sveučilišta u Dubrovniku

Uvod

Dominantna orijentacija suvremenoga gospodarstva više nije usmjerena jedino prema materijalnoj proizvodnji pa se ni suvremeni društveni teoretičari više ne bave ekstenzivnim proučavanjem staromodne međuovisnosti proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa. Umjesto toga, zanimanje i teoretičara i javnosti usmjereno je prema informaciji jer u okvirima sve većega protoka podataka informacija postaje dominantnom snagom nad ekonomskim i društvenim životom. U širini lepeze proizvoda medijske industrije novinarstvo ima veliku moć i nadzor nad kreacijom informacije za javnost. Pritom se glavna svrha novinarstva sastoji u pružanju uvida u događaje kojima je realnost određena. Promjene koje se događaju u novinarskoj tehnici, u novinarskome profesionalizmu jednako kao i u interesu u krugu korisnika informacija, u znatnoj mjeri utječu na samo novinarstvo. Ako novinari i novinarstvo žele očuvati svoj identitet, valja im detaljno istraživati sve čimbenike koji bi mogli zaprijetiti njihovoj misiji.

Novinarstvo kao industrija

U libertarijanskoj verziji ekonomske pravednosti, popularno nazvanoj neoliberalizam, u okruženju gdje se gospodarstvo okreće jedino profitu¹ novinarstvo postaje najmoćnijim “igračem” pa ga stoga valja nazvati industrijom. Pritom se novinari poput ostalih zaposlenika najviše zanimaju za financijske ciljeve kao što su reklamiranje vlastitih aktivnosti ili pitanje o tomu kako učinkovito dominirati mišljenjima i postupcima mnogih izvršitelja. No ako će novinarstvo doista funkcionirati tako da ga definiramo svime što god novinari rade, sami novinari će smatrati da etički zahtjevi u njihovu poslu nisu opravdani. Na primjer², ako liječnik “izrabljuje” ranjiva pacijenta moguće ga je osuditi i oduzeti mu pravo da

¹ Premda je profit ključna sastavnica poslovnosti on joj nije temeljnom svrhom u prvome redu zato što mora poslužiti isplaćivanju troškova i daljnjem razvoju u okvirima složene uloge institucija u društvu. Nekima profit može biti najvažniji no čak i tada, stečeni društveni status i zadovoljstvo time što društvenu odgovornost povezuju s razvojem poslovanja, ljudima su važniji od profita. Još je Adamu Smithu bilo jasno da je napredovanje a nipošto profit ono što stvara slobodno tržište.

² Belsey, Andrew: *Journalism and Ethics – Can they co-exist* (Iz: *Media Ethics*, Edited by Matthew Kieran, Routledge, London, 1998), str. 5.

liječi; ako financijski stručnjak krade novac od svojih klijenata moguće ga je “strpati” u zatvor. Pravnici³ podliježu profesionalnoj dužnosti da i najgoremu kriminalcu pruže snažnu obranu. Moguće ih je kazniti ako to propuste učiniti. No u novinarstvu se događa upravo suprotno: ponekad se novinara promovira upravo tada kad je njegovo ponašanje neprihvatljivo. Situacija se pogoršava u trenutku kad novinar iznese klevetu i za to dobije nagradu. Ako novinarstvo propusti pojasniti koja mu je prava svrha, te koje principe koristi kako bi svoj profesionalizam učinilo jasnim, ono neće moći ispuniti svoju društvenu ulogu nego će samo pojačati svoj diktat. Javnost u širem smislu riječi ne razlikuje dobro novinarstvo od lošega. Čitateljstvo ponekad može pobrkati ulogu novinara s ulogom onoga koji nešto reklamira ili promovira. Ako se u javnosti teže prepoznaje razlika između etičnoga i neetičnog novinarstva tada valja obuhvatnije proučiti sve što se odnosi na neprihvatljivo ponašanje novinara. Prvi korak u tome smjeru sastoji se u naporu da se novinarska tehnika ne pobrka s principima u novinarstvu. Naime, istinsko se novinarstvo ne sastoji jedino od “serije tehnika”. Tehnike su oruđe novinarstva a nipošto njegovi konstitutivni principi. Tendencija definiranja novinarstva kao “serije tehnika” umjesto odgovornosti i principa, ili čak zbrka između principa i tehnika, umanjuje sposobnost novinarstva da promatra one čija moć i položaj najviše utječu na građane. Slične tendencije pridonose plasmanu priča koje dobro zvuče ali im je značenje isprazno. Na takav način razumijevanje ukupne uloge medija dodatno se smanjuje a rast i razvoj novinarstva se ometa.

Budući da se industrijsko novinarstvo ustrajno prikazuje samo kao vještina, stalno se promovira motrište kako novinarima ne treba ni bolje obrazovanje niti viša kvalifikacija u snalaženju sa sve zahtjevnijim medijskim korisnicima. U tekstu o obrazovanju Daveney⁴ navodi kako činjenica da netko poznaje tehniku svojega posla uopće ne znači da je i obrazovan. Naime, pojam izobrazbe tj. svladavanja tehnike posla logički nije povezan s intrinzičnim vrijednostima. Stečene vještine tehnike posla empirijski su pojmovi, “razvedeni” od moralnih vrijednosti. Pitanje kako primiti, razumjeti, analizirati i vrednovati medijske poruke, nadilazi činjenice i odnosi se na razumijevanje same naravi interaktivnosti. Prema

³ Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003, str. 4.

⁴ Langford, Glenn & O'Connor D. J. (editors): *New Essays in the Philosophy of Education*, Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1973, str. 84.

mišljenju Hybels⁵ upravo to postaje razlogom što ekstenzivno znanje ne može proizaći jedino iz izobrazbe. Razlika između izobrazbe i obrazovanosti za profesionalizam leži u razlici između empirijskih činjenica i moralnih prosudba.

Proponenti industrijskoga novinarstva drže kako ideja o boljoj obrazovanosti novinara nije prihvatljiva jer bi navodno dovela do verzije novinarstva “elite za elitu”. Ako bi takva “elitistička” ideja⁶ bila prihvaćena, mogla bi dodatno umanjiti relevantnost novinarstva i povećati nepovjerenje javnosti u medije te još pogoršati središnji problem novinarstva: gubitak čitateljstva.

Pravo pitanje o biti novinarstva nastaje u trenutku kad pokušamo odrediti razloge iz kojih ljudi novinarstvo smatraju odgovornim prema javnostima jedino ako je anti-intelektualno. Jesu li ljudi doista preplašeni novinarskim profesionalizmom i visokim standardima u novinarstvu, ili, odakle uopće dolazi takav anti-intelektualni stav?

Mediji i javnost

Novinari trpe mnoge pritiske i prijetnje. U središtu su pozornosti političara, raznovrsnih tragača za publicitetom, lobista, vlasnika medija i ostalih moćnika. Svi oni osim što žele svoju verziju “priče” često informaciju pokušavaju sakriti unatoč tomu što je upravo javnost izvor kojemu moraju položiti račun. Cjelovita informacija običnim ljudima mora biti dostupna jer je ona dio demokratskoga procesa što se sastoji u potrebi da se javnostima položi račun. Odgovorno, istraživačko novinarstvo u demokraciji, ako želi služiti javnome interesu, mora iznositi u javnost sva svoja saznanja o kriminalu, o korupciji, ili jednostavno o nekompetentnosti nadležnih unatoč činjenici što bi moćnici radije sve to od javnosti radije skrili. No stvarnost industrijskoga novinarstva sastoji se upravo u sklonosti da zanemari informaciju koja je građanima najvažnija, jer se ponaša kao da su etika i medijska politika dvije odvojene stvari.

⁵ Hybels, Sandra & Weaver II Richard L.: *Communicating Effectively*, Sixth Edition, McGraw Hill, Boston, 2001, str. 603.

⁶ Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003, str. 1.

Polje političke tajnovitosti ponekad se namjerno brka s poljem privatnosti. No kako privatnost mogu posjedovati samo osobe, upravo takva definicija razlikuje ono što se legitimno smije držati skrivenim. Ili, kao što tvrdi Belsey⁷, industrijsko novinarstvo zajedno s moćnicima surađuje u držanju tajnim onoga što valja iznijeti u javnost, istodobno upadajući u privatnost onih koji ne žele niti zavrjeđuju takav tretman.

Novinarstvo se sastoji u izvješćivanju sa svrhom, no sama svrha se mijenja u svjetlu onoga što pojedino društvo drži ključnim. Na primjer⁸, ako se u autoritarnome sustavu list želi očuvati, objavljivat će ono što država hoće da se objavljuje. U liberalnome sustavu listovi moralju plasirati informaciju o raznovrsnim temama tako da bi građani mogli donositi suvisle odluke. No neovisno o sustavu u kojem tisak radi, etično novinarstvo treba širiti informacije i mišljenja zato da bi kvaliteta informacije postala vitalnim pitanjem. Pritom se kvaliteta ne odnosi na “naivno-empirijski pogled na svijet” prema kojemu bi medijska politika i medijska etika bile suprotstavljene. Ili kao što se u “Izjavi sa zajedničkom svrhom”⁹ predlaže, neovisnost duha i uma ne počiva na neutralnosti. Ona počiva na novinarskoj intelektualnoj sposobnosti da informira, umjesto da stane u službu pojedine skupine ljudi i promovira njezine parcijalne interese.

Profesionalizam i antiprofesionalizam u novinarstvu

Novinarstvo ne postoji zato da bi škodilo društvu, ono je svojevrsni “organ” društva jer mu je zadatak ispuniti specifičnu društvenu potrebu. Svaka profesija svoj profesionalni legitimitet stječe ispunjenjem svoje očekivane misije. No ako se misija novinarstva nejasno artikulira, novinari neće znati što im je prioritet. Rosentiel¹⁰ navodi kako barem dvije

⁷ Belsey, Andrew: *Journalism and Ethics – Can they co-exist (Media Ethics)*, Edited by Matthew Kieran, Fourth Edition, Edited by E. D. Klemke, A. David Kline, Robert Hollinger, St. Martin’s Press, New York, 1994), str. 7.

⁸ Itule, Bruce D.; Anderson, Douglas A.: *News Writing and Reporting for Today’s Media*, Fourth Edition, The McGraw-Hill Companies, Inc. New York, 1997, str. 439.

⁹ A Statement of Shared Purpose;

<http://www.journalism.org/resources/guidelines/principles/purpose.asp>, str. 2. od 3

¹⁰ Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003, str. 2.

pogrešne ideje miniraju suvremeno novinarstvo. Prva drži kako profesionalizam u novinarstvu valja izjednačiti s elitizmom, dok se druga zasniva na motrištu da je anti-profesionalizam ukorijenjen u ideji o novinarskoj neovisnosti.

- (1) Onaj tko smatra da se novinarstvo zasniva samo na serijama tehnika pa zato izbjegava cjelovito razmišljati o normama, standardima i aspiracijama novinarstva, očito propušta definirati novinarstvo u svjetlu njegovih odgovornosti prema obvezama javnoga interesa. Kako odgovornost prema javnostima i ostale struke pretvara u profesije, optužbe novinarstva za elitizam ne stoje. Ako novinarstvo svoju priču poveže s realnim interesima građana ljudi će lakše prepoznati zašto im je ono važno. U tome pogledu novinarstvo je daleko od elitizma i kao što Rosenstiel¹¹ pokazuje, bliže je vrsti populizma.
- (2) Oni koji ustraju na tezi da temelj novinarstva izrasta iz pojma neovisnosti, tvrde kako anti-profesionalizam i anti-intelektualizam potječe od potpune neovisnosti. Pritom propuštaju pojasniti kako će novinarstvo ispuniti svoju misiju ako ostane podjednako neutralno i prema dobrom i prema zlu. Ako novinar pobrka pojam neutralnosti s pojmom neovisnosti, postat će proponent zla. Naime, neovisnost bi morala biti zalogom protiv despotizma a nipošto zaklonom koji građane “štiti” od prava na informaciju. Novinarstvo postoji da bi osiguralo informaciju o pitanjima za koja ljudi znaju da ih žele, ali također i o pitanjima koja im trebaju premda ih sami još ne mogu anticipirati. Napor da se važni događaji razložno medijski pokriju ne zahtijevaju neutralan stav prema vrijednostima. Upravo suprotno, zahtijevaju aktivnosti kojima se promoviraju takve vrijednosti koje neće samo reklamirati što je dobro nego će istodobno odrediti što je ispravno i na takav način važnu informaciju učiniti relevantnom.

Kao što napominje Oldenquist¹², ljudske aktivnosti uvijek nadmašuju mirno i nezainteresirano prosuđivanje kakvo susrećemo na razini običnoga razumijevanja. Osobito u novinarstvu, svaka aktivnost zahtijeva jasno stajalište u korist pravih vrijednosti. Ako takvo stajalište

¹¹ Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003, str. 6.

¹² Oldenquist, Andrew G.: *Moral Philosophy - Text and Readings*, Second Edition Houghton Mifflin Company, Boston 1978, str. 181.

izostane s razlogom ili bez razloga, bezobzirnost prema dužnosti služenja javnome interesu neće se moći etički opravdati.

Kao i mnogi filozofi, Gert također negira mogućnost da se neprihvatljiva aktivnost opravda konformizmom prema razlogu, kao da nemoralni postupci proizlaze jedino iz neznanja ili iracionalnosti. On¹³ decidirano tvrdi: "Nemoralne aktivnosti obično podrazumijevaju zlo što ga činimo onima prema kojima nismo brižni jer nam je preče ugoditi sebi ili onima prema kojima jesmo brižni." Novinari ne postoje zato da bi radi komercijalnoga probitka postupali konformno prema jednoj skupini ljudi. "Apstraktna" ideja neovisnosti u novinarstvu nije specifični čimbenik profesionalizma. Isto je i u drugim strukama (koje postaju profesije kao npr. medicina, pravo, ekonomija) upravo tada kad ne služe samo komercijalnoj svrsi nego podrazumijevaju dužnosti prema javnome interesu.

Etika u novinarstvu dio je primijenjene normativne etike pa stoga bilo kakva restrikcija prema pravima građana na informaciju nije prihvatljiva. Civilna etika autentičnosti i autonomnosti zahtijeva da se prema svim osobama odnosimo ispravno. Diskriminacija protiv nekih osoba jednako je neispravna kao i diskriminacija u korist nekih osoba. Diskriminacija u korist nekih, ometa zahtjev za ljudskim pravima onih kojima nije omogućen pristup nepolitičkim dobrobitima građanskoga društva. Naime, ako građanske moralne ideale pažljivo ne razlikujemo od totalizirajućega karaktera komunitarnih moralnih ideala tada će samo visoko pozicionirani pojedinci biti favorizirani u svojem pristupu zdravstvenoj skrbi, informaciji, obrazovanju kao i ostalim vrstama ljudski legitimnih potreba i želja.

Kako odrediti realnost etičnoga novinarstva?

Etičnost se novinarstva ogleda u načinu kako je tretirano čitateljstvo ali i sami novinari. Novinarstvo postoji da posluži još nečemu osim samoga sebe. Nije prihvatljivo promatrati ga kao izoliranu pojavu, nedotaknutu zahtjevima ljudi kojima valja položiti račun. Industrijsko

¹³ Gert, Bernard: *The Moral Rules*, Harper & Row, New York, 1970, str. 200.

novinarstvo funkcionira na egotističnoj razini¹⁴. Možemo je usporediti s pitanjem ekonomista: “Što mogu učiniti za sebe, protiv drugih?” Profesionalni novinar treba pitati: „U nastojanju da ostvarim svoje najbolje interese, što moram učiniti prema drugima?”

Moral se sastoji i od previla i od ideala. Pravila nam govore što se ne smije a da ne specificiraju što valja učiniti. Pozitivni smjer aktivnosti jednostavno ostaje nepokriven. Zbog toga moralna pravila imaju iznimke. U određenim okolnostima valja ih namjerno prekršiti kako bi se pozitivni zahtjev moralnoga ideala ispunio. Na primjer, ako se novinar uplete u klevetu ili u zadiranje u privatnost radi zanimljivosti priče, takav postupak nije motiviran ispravnim razlogom zato što krši pravo na dobrobit i privatnost drugih. Ako smo, kao što kaže Rand¹⁵, pod prijetnjom naredbe diktatora, etično je, ili čak obvezatno lagati kako bismo se obranili. Ni od koga se ne traži da žrtvuje svoje pravo na život. Svrha moralnosti je očuvati život. Suprotna aktivnost je anti-životna doktrina koju Rand naziva negiranjem moralnosti u korijenu. Deontološka vrijednosna teorija¹⁶ zahtijeva da pojedinac poštuje takvo moralno razmišljanje koje bi svaka razborita osoba u danoj idealnoj situaciji mogla odobriti. To znači da moralna pravila ne valja slijepo slijediti jer univerzalne zahtjeve nije opravdano apsolutizirati. Osobito u novinarstvu razliku između univerzalnoga i apsolutnog valja uzeti u obzir radi dobrobiti pojedinca, žrtve novinarskoga nemara.

Premda javnost može biti zainteresirana za upad u nečiju privatnost, interes javnosti ne koincidira s fokusom narušavanja privatnosti zato što novinarstvo ne postoji zato da bi izvršavalo ulogu kršitelja ljudskih prava. Svako opravdanje medijske aktivnosti mora počivati na postupcima koji su motivirani ispravnim razlogom. Poziv na zaštitu prava jedan je od takvih razloga. Neka ponašanja su jednostavno neispravna, bez obzira na dobra koja iz njih mogu proizaći. Windt¹⁷ potkrepljuje ovaj stav tezom da su postupci dobri ako su ispravni a ne zbog posljedica koje bi mogli izazvati. Svaka vrsta zlorabljenja moći u novinarstvu koja bi mogla

¹⁴ Gini, Al: *Moral Leadership and Business Ethics (Iz: Ethics – The Heart of Leadership, Edited by Joanne B. Ciulla, Praeger, Westport, Connecticut London, 1998)*, str. 32.

¹⁵ Rand, Ayn: *Why Businessmen Need Philosophy* with additional essays by: Leonard Peikoff; Harry Binswanger; Edwin A. Locke, John Ridpath; Richard M. Salsman; Jaana Woiceshyn, Edited by Richard E. Ralston, Ayn Rand Institute Press, USA s.l. 1999, str. 94.

¹⁶ Windt, Peter Y.; Appleby, Peter C.; Battin, Margaret P.; Francis, Leslie P.; Landesman, Bruce M.: *Ethical Issues in the Professions*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989, str. 530.

¹⁷ Windt, Peter Y.; Appleby, Peter C.; Battin, Margaret P.; Francis, Leslie P.; Landesman, Bruce M.: *Ethical Issues in the Professions*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989, str. 531.

rezultirati neželjenim posljedicama za treću stranu, treba biti okarakterizirana neetičnom, tj. korumpirajućom. U tome smislu novinarski profesionalizam novinarima nudi „oruđe“ kojim će izbjeći sumnjive priče i pokazuje koliku relevantnost tisak može zadobiti tada kad služi javnome interesu. Etički opravdani zahtjevi novinarstvu daju značenje koje je legitimno moguće prodati javnostima. Kad istraživački novinar ustane protiv nečasna ponašanja ili kad razotkriva korupciju, čini pravu stvar jer javnost ima pravo znati.

Intrinzična vrijednost novinarstva

Kao što u općoj etičkoj teoriji ekstrinzične vrijednosti počivaju na naklonosti, ili drugim riječima, na nečemu što nam se sviđa uz malo ili nimalo obzira prema pitanju je li postupak ispravan. Nasuprot tomu, u Kantovoj deontološkoj teoriji pronalazak ispravnih moralnih principa počiva na razložnosti (nipošto na sklonosti ili naklonosti) te mora postati vodiljom našega htijenja. Dok javnost ustraje na niskome poštovanju prema novinarstvu, u glavama mnogih ljudi novinarska teorija ostaje neartikulirana. Neki novinari u tome vide prednost pa se i ne trude jasno izložiti temeljne pojmove profesije. Ako se na primjer pojam objektivnosti u novinarstvu substituirira pojmom ravnoteže tada će umjesto objektivnosti neetično i neprihvatljivo ponašanje ući u diskurs bez upozorenja. Obično to počinje korak po korak, motivirano ili ogorčenjem, ili nekompetentnošću. Ali novinarstvo je također i profesija, zasnovana na etičnim principima shvaćenima kao dužnost novinara da služi istini¹⁸. Budući da novinarstvo nije samo posao, njegova bit stoji iza onoga što javnost o njemu misli. Novinarstvo ima i drugu realnost, posvećenu informiranju javnosti na precizan i pouzdan način o svemu što ljudima treba. Legitimno je da ljude zanima sve što se zbiva, sve što im se može dogoditi, ili što se događa drugima. Središnja se svrha novinarstva sastoji u pribavljanju preciznih i pouzdanih informacija koje ljudima služe za snalaženje u slobodnome društvu. Zbog toga su etični principi nešto od čega se novinarstvo mora sastojati.

¹⁸ Windt, Peter Y.; Appleby, Peter C.; Battin, Margaret P.; Francis, Leslie P.; Landesman, Bruce M.: *Ethical Issues in the Professions*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989, str. 553.

Budući da svaka profesija podrazumijeva uslugu certificiranoga eksperta koji nudi intrinzično vrijednu stvar kao što je na primjer promocija zdravlja u medicini, novinarska usluga podrazumijeva misiju govorenja istine. No kako je istinu teško odrediti bez diskusije, bez različitih mišljenja i uzimanja u obzir svih kulturalnih čimbenika koji određuju vijesti u pojedinome društvu, ljudi moraju znati što se zbiva zato da bi svoj glas iskoristili mudro i racionalno. U nekome pogledu i vlada mora znati što se zbiva kako bi pravodobno uzvratila jer mora ljudima položiti račun. Sve to govori kako je u uspješnoj demokraciji informacija dragocjena; ili kao što tvrdi Belsey¹⁹, prakticiranje slobode izraza i slobode informiranja demokratska je nužnost, preobražena u ljudsko pravo. Kako bi razumjeli i precizno istražili što se doista zbiva u sve raznolikijem svijetu, novinari bi morali osigurati pokrivenost koja neće biti namijenjena samo prijateljima nego će predstavljati sve konstituirajuće skupine u društvu. Ako se novinari trude biti transparentni i obuhvatiti sve dostupne izvore, sami će moći će vrednovati informaciju jer važni događaji neće postati zanimljivi i relevantni ako precizne činjenice nisu stavljene u kontekst. Ne izostaviti bitno, temelj je istinoljubivosti.

Prava svrha novinarstva

Razliku između industrijskoga i profesionalnog novinarstva moguće je usporediti sa sljedećom izjavom: “Postoje dvije vrste voditelja: prvi slijede želje, a drugi slijede ono što je poželjno.”

Novinarstvo postoji kako bi osiguralo vrijednosti svojim korisnicima. U tom pogledu novinarstvo je više od vještine. Ono može iznova pridobiti povjerenje običnih ljudi ne iznoseći istinu u apsolutnome ili filozofskom smislu nego u praktičnome značenju. Od novinara se očekuje neka poveže i provjeri činjenice na razvidan način jer čitateljstvo u okolnostima sve bržega protoka podataka ima sve veću potrebu događaje samostalno prosuđivati. Takva novinarska pomoć konstituira profesionalizam. Ako pitamo zašto se ljudi boje profesionalizma,

¹⁹ Belsey, Andrew: *Journalism and Ethics – Can they co-exist (Media Ethics, Edited by Matthew Kieran, Fourth Edition, Edited by E. D. Klemke, A. David Kline, Robert Hollinger, St. Martin's Press, New York, 1994), str. 10.*

Rosenstiel²⁰ bi odgovorio da ga ljudi nisu spremni prihvatiti zato što profesionalizam ograničava slobodu novinara da učini što god samovoljno hoće. Upravo je profesionalizam privilegij novinara koji relevantnu informaciju iznosi u javnost i dopušta javnosti neka stekne uporište za vlastitu prosudbu. Po Rosenstielovu mišljenju, polaganje računa javnostima jest ono što etiku i profesionalizam čini zastrašujućima. On pretpostavlja da će “zapadna” civilizacija triumfirati zato što je svijetu ponudila jedinstvenu ideju, moćniju od svih ostalih: ideju da ljudi umiju ravnati sami sobom. Dok se takva ideja oblikovala, ono što se razvilo prirodno, neplanirano i učinilo je mogućom, jest novinarstvo. Ono ima jedinu svrhu: informaciju što je nekoć bila u rukama nekolicine, staviti u ruke svima kako bi i oni mogli biti suvereni. Bez novinarstva demokracija nije moguća. Bez demokracije novinarstvo nema svrhu osim profita. Novinarstvo i demokracija rastu i padaju zajedno.

Premda stvarne preferencije i moralne prosudbe ljudi o pojedinim životnim idealima te pojmovima o dobru mogu biti zanimljive, narav takvih prikaza je bitno anti-normativna. Ljudski stvarni prioriteti mogu biti pogrešni pa nam zato treba novinarstvo koje će s pomoću etičnoga prosudbenog kriterija otkriti kako bi trebali izgledati prioriteti i zašto je to tako. Uobičajene ljudske preferencije i moralne prosudbe ne govore prema čemu bi humanost morala stremiti. Zbog toga novinarstvu treba dublji uvid u svoju istinsku svrhu. Namjera da se vrijednosti odrede terminima savjesti prosječne osobe, nije održiva. Nemoguće je pronaći jedinstvo na planu savjesti ljudi u različitim vremenima i raznolikim kulturama. No jedinstvenost mora postojati na nekoj drugoj razini. Kao što tvrdi Edel²¹, to bi morao biti antropološki pojam kulture zato što je povijesni razvoj ljudskoga roda poprimio unificirani oblik. Kriterij istinit/lažan ne primjenjuje se na vrijednosnu prosudbu zato što moralna tvrdnja “obavlja” sasvim drukčiji zadatak nego što to čini opisna izjava. Za prosudbu kvalitete etičke tvrdnje treba nam kriterij: ispravan/neispravan. Simboli ispravnoga i neispravnog nemaju značenje čistih empirijskih pretpostavka zato što im je oblik zapovjedni. John Searle²² bi nadodao: postavljeno metafizički, vrijednosti nisu dio svijeta jer kad bi to bile, prestale bi biti ono što jesu – bile bi ono što je već ostvareno.

²⁰ Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003, str. 7. – 8.

²¹ Edel, Abraham: *Method in Ethical Theory*, Routledge & Kegan Paul, London, 1963. str. 194.

²² Searle, John H.: *How to Derive 'Ought' from 'Is' (Iz: Theories of Ethics, Edited by Philippa Foot, Oxford Readings in Philosophy, Oxford University Press, Glasgow 1967, str. 110.*

S obzirom na činjenicu da je demokratska funkcija novinarstva zadobiti podršku javnosti za pitanja u koja su ljudi neposredno upleteni, stalna napast tiskanja trivijalnih priča može biti prevladana s pomoću promocije intrinzičnih (istinskih) vrijednosti. To je važno osobito u pojedinačnim slučajevima dok političari pokušavaju nadzirati vijesti kako bi promovirali svoje interese upravo kad se razlikuju od javnoga interesa. Javni interes se rijetko podudara s onime za što je javnost zainteresirana zato što je etično novinarstvo pod stalnim pritiscima. Reeves²³ slikovito opisuje pritisnutost tiska središnjom dvojbom same demokracije: ljudi imaju slobodu izbora, ali često naprave pogrešan izbor.

Kao što navodi Frankel²⁴, premda demokracija ljude ne čini ni pametnijima ni punijima vrline, poziva ih na razmišljanje o alternativama načinu na koji se vlada. Budući da širenje demokracije ovisi o tome što i kada ljudi znaju, uloga medija je oblikovati javno mnijenje na takav način da se precizne činjenice stave u kontekst. To je služenje novinarstva javnome interesu. Ljudi će dati novac za istinu zato što sloboda nije metafizička snaga niti prirodna nužnost nego upravo rezultat rastuće kulture i procesa individuacije. Demokracija je bitna za humani društveni poredak zato što poštuje intrinzičnu vrijednost pojedinca bez obzira na njegova ostala određenja kao što su status, rod, podrijetlo, izgled itd. Izabire postupati prema svakom čovjeku kao prema jedinstvenome pojedincu bez nasilne težnje da obuhvati pojmove dobra i ispravnoga.

Zaključak

Ako novinarstvo promiče jedino svoj komercijalni cilj a izbjegava dužnost prema javnome interesu, neće ispuniti svoju svrhu. Istinska bit novinarstva ne može ležati u trivijalizaciji društvenoga života u koju industrijsko novinarstvo upada u nedostatku promišljenosti. Novinarstvo se mora vinuti do vlastitoga profesionalizma tako što će svoju aktivnost proširiti na službu javnome interesu. Pritom ideju neovisnosti ne smije

²³ Reeves, Richard: *Journalism: The State of the Art*, <http://www.loc.gov/loc/lcib/970623/reeves.html>, str. 3. od 4

²⁴ Frankel, Charles: *Why Choose Democracy (Iz: Philosophy - Contemporary Perspectives on Perennial Issues, Fourth Edition, Edited by E. D. Klemke, A. David Kline, Robert Hollinger, St. Martin's Press, New York, 1994), str. 538.*

pobrkati s idejom neutralnosti zato što je neovisnost duhovni i mentalni štit protiv despotizma. Neutralnost propušta promovirati istinske vrijednosti pa dopušta da se umjesto njih nametnu ekstrinzične vrijednosti. Ljudi će prepoznati doprinos novinarstva rasvjetljavanju važnih zbivanja ako im je predložen cjelovit kontekst zbivanja. Ako novinarstvo podrži napor običnih ljudi da stvore vlastitu zrelu prosudbu i postignu važan izbor u okvirima svagdanjega života, ono postaje profesijom. Profesionalno novinarstvo ima tradiciju potrage za istinom i verificiranjem činjenica. Dok je ono vitalno, puno je teže biti licemjeran, korumpiran, ili potaknut kriminalnim interesom. Nastojanje da se važna informacija učini zanimljivom i relevantnom temeljna je oznaka novinarske pouzdanosti. Kvaliteta novinarske pokrivenosti ovisi o tome kako novinari otkrivaju koja je informacija građanima jako važna i u kojem obliku. Takav zadatak se s pomoću etičnosti lakše ostvaruje jer snaga pravih vrijednosti neutralizira strah onih koji ne djeluju jer su prezaokupljeni vlastitim koristoljubljem.

Literatura

A Statement of Shared Purpose;

<http://www.journalism.org/resources/guidelines/principles/purpose.asp>,

Belsey, Andrew: *Journalism and Ethics – Can they co-exist* (Iz: *Media Ethics*, Edited by Matthew Kieran, Routledge, London, 1998)

Edel, Abraham: *Method in Ethical Theory*, Routledge & Kegan Paul, London, 1963.

Frankel, Charles: *Why Choose Democracy* (Iz: *Philosophy - Contemporary Perspectives on Perennial Issues*, Fourth Edition, Edited by E. D. Klemke, A. David Kline, Robert Hollinger, St. Martin's Press, New York, 1994)

Gert, Bernard: *The Moral Rules*, Harper & Row, New York, 1970

Gini, Al: *Moral Leadership and Business Ethics* (Iz: *Ethics – The Heart of Leadership*, Edited by Joanne B. Ciulla, Praeger, Westport, Connecticut London, 1998)

- Hybels, Sandra & Weaver II Richard L.: *Communicating Effectively*, Sixth Edition, McGraw Hill, Boston, 2001
- Itule, Bruce D.; Anderson, Douglas A.: *News Writing and Reporting for Today's Media*, Fourth Edition, The McGraw-Hill Companies, Inc. New York, 1997
- Langford, Glenn & O'Connor D. J. (editors): *New Essays in the Philosophy of Education*, Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1973, str. 84.
- Oldenquist, Andrew G.: *Moral Philosophy - Text and Readings*, Second Edition Houghton Mifflin Company, Boston 1978, str. 181.
- Rand, Ayn: *Why Businessmen Need Philosophy* with additional essays by: Leonard Peikoff; Harry Binswanger; Edwin A. Locke, John Ridpath; Richard M. Salsman; Jaana Woiceshyn, Edited by Richard E. Ralston, Ayn Rand Institute Press, USA s.l. 1999, str. 94.
- Reeves, Richard: *Journalism: The State of the Art*, <http://www.loc.gov/loc/lcib/970623/reeves.html>
- Rosenstiel, Tom: *Snob Journalism: Elitism Versus Ethics for a Profession in Crisis*, Ruhl Symposium Speech, Eugene, Oregon, May 22, 2003
- Searle, John H.: *How to Derive 'Ought' from 'Is'* (Iz: Theories of Ethics, Edited by Philippa Foot, Oxford Readings in Philosophy, Oxford University Press, Glasgow 1967)
- Windt, Peter Y.; Appleby, Peter C.; Battin, Margaret P.; Francis, Leslie P.; Landesman, Bruce M.: *Ethical Issues in the Professions*, Prentice Hall, Englewood Clifs, New Jersey, 1989

